

دولت عقلانی

دکتر حسین قریب



پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تهران، ۱۳۹۲

سوشناسه: قریب، حسین، ۱۳۳۷ -

عنوان و نام پدیدآور: دولت عقلانی/حسین قریب.

مشخصات نشر: تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری: ۴۲۱ص.

شابک: 978-964-426-697-3

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: دین و دولت

موضوع: عقل‌گرایی — جنبه‌های سیاسی

موضوع: عدالت

موضوع: ایران — سیاست و حکومت

شناسه افزوده: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رده بندی کنگره: ۱۳۹۲ ۴ ق ۹/د ۸۶۵

رده بندی دیویی: ۳۳۲/۱۰۹

شماره ثبت: ۳۲۵۶۸۴۴



دولت عقلانی

ویراست: دکتر حسین قریب

ویراست: دکتر حسین قریب

ناشر: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

مدیر نشر: صر زعفرانچ

ناظر چاپ: مجید جماعیل راع

نسخه‌پرداز: فرزانه صالح

آماده سازی: عرفان بهار دوست

حروف‌نگار و صفحه‌آرا: شهره خور

طراح روی جلد: اعظم صادقیان

اجرای جلد: عطال... کاویانی

چاپ اول: ۱۳۹۲

تیراژ: ۱۵۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: اتحاد

ردیف انتشار: ۹۲-۳۴

حق چاپ برای پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی محفوظ است.

ISBN 978-964-426-697-3

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۳۲۶-۶۹۷-۳

نشانی: تهران، صندوق پستی: ۱۴۱۵۵۶۴۱۹، تلفن: ۸۸۰۴۶۸۹۱-۳، فاکس: ۸۸۰۳۶۳۱۷

فهرست مطالب

۱	«پیش‌گفتار»
۵	بخش اول: طرح موضوع
۷	(۱) طرح موضوع
۲۳	بخش دوم: مبانی نظری
۲۵	مقدمه
۲۶	فصل اول: مفهوم دولت
۲۶	مقدمه
۲۷	(۱) شأن دولت
۳۰	(۲) عناصر تشکیل‌دهنده دولت مدرن
۳۲	(۳) ویژگی‌های اساسی دولت مدرن
۳۴	(۴) ماهیت دولت
۳۸	(۵) خدمات‌دهی دولت
۴۱	(۶) مشروعیت دولت و رضایت شهروندان
۴۳	(۷) دولت قوی و دولت ضعیف
۴۷	(۸) دولت و توسعه
۵۵	فصل دوم: مفهوم عقل
۵۵	مقدمه

۵۵	(۱) جایگاه و اهمیت عقل
۵۸	(۲) تعریف عقل
۶۰	(۳) کانون اصلی عقل
۶۲	(۴) مرزهای «برخورداری» از عقل و چگونگی «بهره‌برداری» از عقل
۶۵	(۵) لوازم بهره‌برداری از عقل
۶۷	مزایای بخش دوم
۶۹	بخش سوم: دین و عقل
۷۱	مقدمه
۷۳	فصل سوم: مرزهای متفاوت عقل در اندیشه‌های دینی
۷۳	مقدمه
۷۳	(۱) انواع نگرش به نقش عقل «عقل»
۷۶	(۲) عقل دینی
۷۷	(۳) اصل حسن و قبح ذاتی عقل
۸۵	(۴) نقش‌های جامع عقل
۸۹	(۵) آثار بنیانی و استراتژیک پذیرش عقل جامع الهی
	فصل چهارم: مرزهای جدایی و اشتراک بخش‌های عقل با سایر
۹۵	دیدگاه‌های درون‌دینی و برون‌دینی
۹۵	مقدمه
۹۵	(۱) مرزهای جدایی میان کارکردهای عقل دینی در تشیع و تسنن
۹۹	(۲) عقل مدرن
۱۰۲	(۳) مرزهای جدایی میان عقل دینی از منظر تفکرات شیعی با عقل مدرن
۱۰۳	(۴) مرزهای اشتراک میان عقل دینی از منظر تفکرات شیعی با عقل مدرن
۱۱۳	فصل پنجم: وضعیت تورّم در ایران و جهان
۱۱۳	(۱) تعریف اجمالی تورّم
۱۱۴	(۲) آثار تورّم

فهرست مطالب ج

اهداف برنامه‌های توسعه و سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران نسبت به شاخص تورم.....	۱۱۶
مروری بر کارکردهای سایر کشورها در حل نسبی مسئله تورم.....	۱۱۸
فصل ششم: آثار استراتژیک عدم کارایی دولت دینی.....	۱۳۷
مقدمه.....	۱۳۷
۱) انواع عرفی شدن.....	۱۳۸
۲) عرف شدن دین.....	۱۳۹
۳) فواید عرفی شدن دین.....	۱۴۰
ارزیان بخش سوم.....	۱۴۶
بخش چهارم: عدالت عقل.....	۱۴۹
مقدمه.....	۱۵۱
فصل هفتم: تعاریف و اهمیت عدالت.....	۱۵۵
۱) تعاریف اجمالی عدالت.....	۱۵۵
۲) اهمیت عدالت.....	۱۵۶
۳) تبیین نوع پیوند عقل و عدالت.....	۱۶۰
فصل هشتم: رویکردهای مختلف به مفهوم عدالت.....	۱۶۵
۱) دسته‌بندی انواع رویکردهای مربوط به عدالت.....	۱۶۵
۲) نظام‌های فکری رویکردهای مربوط به عدالت.....	۱۷۵
فصل نهم: تبیین نقاط ضعف و قوت رویکردهای برابری خواهانه استحقاق.....	۱۷۵
۱) عدالت برابری خواهانه یا رادیکالی.....	۱۷۸
۲) عدالت استحقاقی یا لیبرالی.....	۲۲۷
فصل دهم: ارزیابی چند سیاست و راهبرد اقتصادی برابری خواهانه در جمهوری اسلامی ایران.....	۲۲۷
مقدمه.....	۲۲۷
۱) وضعیت پروژه‌های عمرانی.....	۲۲۸

۲۳۱.....	(۲) طرح تثبیت قیمت‌ها.....
۲۳۲.....	(۳) هدفمندی یارانه‌ها.....
۲۴۱.....	(۴) بی‌انضباطی مالی برای افزایش خدمات‌دهی.....
۲۴۴.....	(۵) واگذاری امکانات دولتی.....
۲۵۵.....	(۶) بنگاه‌های زود بازده.....
۲۷۵.....	فصل یازدهم: عدالت مطلوب و معقول.....
۲۷۵.....	مقدمه.....
۲۷۶.....	(۱) مؤلفه‌های عدالت مطلوب و معقول.....
۲۷۹.....	(۲) معیار اولی عدالت مطلوب و معقول.....
۲۷۹.....	(۳) الزامات عدالت، رویکرد «مطلوب و معقول» از رویکرد «برابری خواهانه» به عدالت.....
۲۸۳.....	(۴) مرزهای عدالت، رویکرد «مطلوب و معقول» از رویکرد «استحقاقی» به عدالت.....
۲۸۸.....	(۵) دولت قوی و درآمد.....
۲۹۹.....	ارزیابی بخش چهارم.....
۳۰۳.....	بخش پنجم: تحولات محیط جهانی.....
۳۰۵.....	مقدمه.....
۳۰۷.....	فصل دوازدهم: انواع نگرش‌ها در باب تحولات محیطی.....
۳۰۷.....	(۱) انواع نگرش‌های محیطی.....
۳۰۸.....	(۲) انواع گزینه‌های ارتباط با محیط جهانی.....
۳۱۵.....	فصل سیزدهم: ماهیت و چیستی جهانی شدن.....
۳۱۵.....	(۱) اهمیت شناخت جهانی شدن.....
۳۱۸.....	(۲) چیستی جهانی شدن.....
۳۲۵.....	(۳) جهانی شدن اقتصاد.....
۳۲۸.....	(۴) نقش تکنولوژی در شکل‌گیری جهانی شدن اقتصاد.....
۳۳۰.....	(۵) اقتصاد اطلاعاتی و شبکه‌ای.....
۳۳۷.....	(۶) تولید مشارکتی.....

فهرست مطالب •

۳۴۵.....	ایران و اقتصاد شبکه‌ای
۳۴۵.....	فصل چهاردهم
۳۴۵.....	(۱) لزوم رابطه پایدار با تحولات نوین محیطی
	(۲) بررسی موانع معرفت‌شناختی نخبگان سیاسی جمهوری اسلامی ایران
۳۴۶.....	نسبت به اقتصاد شبکه‌ای و تولید مشارکتی
۳۵۴.....	(۱) نقش تعیین‌کننده نخبگان سیاسی در انطباق با تحولات محیطی
۳۶۴.....	(۲) بررسی ساختار صادرات و واردات جمهوری اسلامی ایران
۳۷۵.....	ارزیابی بخش
۳۷۸.....	نتیجه گیری
۳۸۹.....	فهرست منابع

www.ketab.ir

«پیش گفتار»

پس از انتشار کتاب «بررسی کارکردهای انواع عقل در سیاستگذاری جمهوری اسلامی ایران» در یکی از محافل تخصصی و دانشگاهی این نکته به نگارنده منتقل می‌شد که توجه به عقل «عقل» تبیین عقلی سیاستگذاری عمومی امری ارزشمند بوده و لازم است که در خصوص «عقل» و «عقلانیت» و «خردورزی» مطالعات تکمیلی صورت پذیرد. از این رو، این مهم در هیأت شورای بررسی متون و کتب پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی مورد تبدیل نظر گرفت و در نهایت مقرر گردید موضوع پژوهش جدیدی تحت عنوان «دولت عقل» در سبک اسباب پی‌گیری و تدوین گردد.

این پژوهش نیز به ابعاد دیگری از سیاست و خردورزی پرداخته است و از آنجا که آن را در نزد نهاد دولت و نخبگان سیاسی جست‌وجو می‌نماید، حائز اهمیت و پیچیدگی بیشتر می‌شود، چرا که در عصر کنونی نهاد دولت و نخبگان سیاسی نقش تعیین‌کننده و بارزی را در روند تحولات استراتژیک جامعه دارند و رسالت مزبور را می‌توان عینیّت می‌یابد که نخبگان سیاسی دارای کارآمدی مناسب باشند. یکی از ارکان اصلی کارآمدی دولت و نخبگان سیاسی به عقلانیت و خردورزی بازگشت دارد. بنابراین، باید نقش کافی عنصر عقلانیت در نزد نخبگان سیاسی، زمینه‌ساز نیل به کارآمدی مناسب و تسهیل انجام وظایف دولت در روند تحولات استراتژیک جامعه خواهد بود.

از آنجا که دامنه مولفه‌های عقلانیت و خردورزی در نزد نخبگان سیاسی گسترده است، در این پژوهش و به اقتضای شرایط فرهنگی، اجتماعی ج.ا.ایران، تنها به سه وجه از آن پرداخته شده است. وجوه مزبور عبارتند از:

- رابطه دین و عقل

- رابطه عدالت و عقل

- رابطه تحولات محیطی و عقل

به عبارت دیگر، نخبگان سیاسی در ج.ا.ایران باید تبیین عقلی مناسبی نسبت به دین، عدالت و تحولات محیطی داشته باشند. برای تبیین موضوعات مزبور، مباحث این نوشتار تحقیقی به پنج بخش تقسیم می شود:

بخش اول اختصاص به «طرح موضوع» دارد که به تشریح ضرورت بررسی ابعاد موضوع و همچنین پرسش و فرضیه اصلی پژوهش پرداخته شده است.

بخش دوم اختصاص به مباحث نظری دارد؛ مشتمل بر دو فصل است و به تبیین مفاهیم عدالت و عقل می پردازد.

در بخش سوم رابطه دین و عقل بررسی می شود. این بخش مشتمل بر چهار فصل است. هر یک از فصل‌ها اختصاص به تبیین نقش‌های متفاوت عقل در اندیشه‌های دینی، مرزهای جدایی و آمیزگی آن نقش‌های عقل در دیدگاه‌های درون دینی و برون دینی و آثار استراتژیک عدم کارایی دولت دینی دارد.

بخش چهارم رابطه عدالت و عقل را بررسی می کند. این بخش دارای پنج فصل است که در آنها موضوعات مهمی همچون عدالت و اهمیت عدالت، رویکردهای مختلف به موضوع عدالت، تبیین نقاط ضعف و قوت رویکردهای برابری خواهانه و استحقاق، ارزیابی چند سیاست و راهبرد اقتصادی برابری خواهانه، برابری در ایران، عدالت مطلوب و معقول تجزیه و تحلیل می شود.

بخش پنجم اختصاص به تبیین تحولات محیطی و عقل را دارد و شامل سه فصل است. در فصول مربوط انواع نگرش‌ها در باب تحولات محیطی، ماهیت محیطی جهانی شدن، ایران و اقتصاد شبکه‌ای بررسی شده است. در بخش انتهایی نیز نسبت به نتیجه‌گیری از مباحث و پاسخ به پرسش اصلی اقدام شده است.

باشد که این پژوهش نیز ما را به ابعاد دیگری از نعمت «برخورداری» از «عقل» که از بزرگترین نعمت‌های الهی است، آگاه‌تر و هوشمندتر سازد و زمینه ساز «بهره‌گیری» مناسب‌تر از آن شود.

در پایان لازم است از اعضا محترم شورای بررسی متون و کتب پژوهشگاه و جناب

آقای دکتر مصباحی که راهنمایی‌های دقیق و ارزنده‌ای در خصوص این مباحث داشتند و همچنین از جناب آقای زعفرانچی، جناب آقای اسکندری، جناب آقای زارع، جناب آقای تهرانی، سرکار خانم خوری که در نشر، ویرایش و تایپ مطالب همکاری نمودند، تشکر و قدردانی صمیمانه را بعمل آورم.

ای گمان این پژوهش بدون حمایت‌های مالی مدیران ارزشمند و پرتلاش آموزشی و اقتصادی، جناب آقای دکتر بصیری، جناب آقای مهندس نجمی‌هاشمی، جناب آقای مهندس مدیرزاده تهرانی و جناب آقای مهندس نظری جویباری، مدیران محترم موسسه آموزش عالی غیاث‌السمگان، شرکت‌های سرمایه‌گذاری فلات ایرانیان و شاهین سازه فجر (مال) در زمان مقرر انتشار پیدا نمی‌کرد. از این‌رو، از سعی و همت این عزیزان کمال تشکر و سپاس‌گذاری را دارم و امیدوار هستم که آنها به موازات فعالیت‌های مربوطه، همچون گذشتگان در عرصه‌ای انتشاراتی و حمایت از تولید علم نیز نقش‌آفرینی نمایند.

دکتر حسین قریب

۱۳۹۲/۲/۷